

De vondst van de maand

De vondst van een calcaneum of hielbeen van een Pleistocene sabeltandtijger

Kees van Hooijdonk

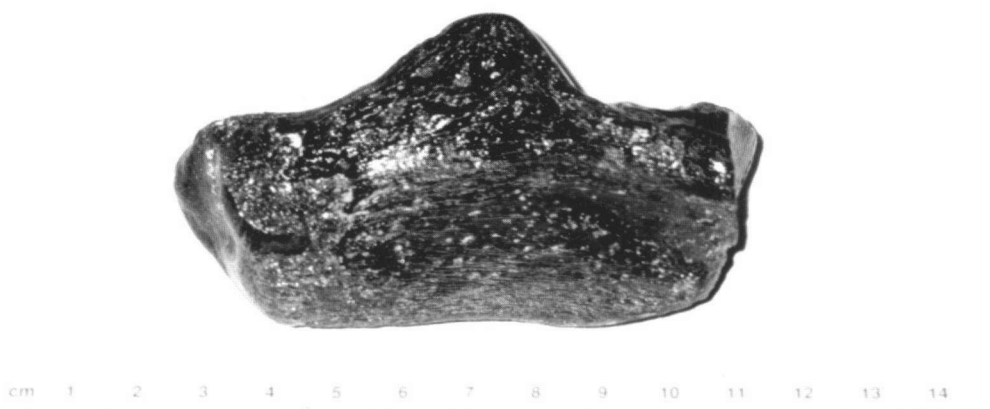

Fig. 1 Rechter calcaneum van *Homotherium latidens* / Right calcaneum of *Homotherium latidens*

Samenvatting

De vondst en vondstomstandigheden van een rechter hielbeen van de grote machairodontine kat *Homotherium cf. latidens* (Owen) worden beschreven. De afmetingen worden vergeleken met die van het door Ballesio (1963) beschreven hielbeen.

Summary

The find and the finding circumstances of a right calcaneum of a big machairodontine felid *Homotherium cf. latidens* (Owen) is announced. The dimensions are compared with those of a specimen described by Ballesio (1963).

De vondst

Misschien wel een van de meest tot de verbeelding sprekende dieren die in het ijstijdvak (maar ook lang daarvoor!) heeft geleefd is de sabeltandtijger, die in grote delen van de wereld voorkwam met verschillende soorten, waaronder *Homotherium* (fig. 1). De *Homotherium* was een grote sabeltandtijger, die de afmetingen van een leeuw kon bereiken. Hij leefde tussen 3 miljoen jaar en een half miljoen jaar geleden, en werd in Europa en Azië vertegenwoordigd door de soort *Homotherium latidens* (Owen). Een nagenoeg compleet skelet van deze diersoort werd gevonden in de klassieke Vroeg Pleistocene vindplaats Senèze (Fr.). Dit skelet werd in detail beschreven door Ballesio (1963).

Dat deze sabeltandtijger *Homotherium cf. latidens* (Owen) ook in onze regionen voorkwam, was reeds bekend uit een publicatie van D.A. Hooijer, die een uit de Oosterschelde opgeviste fragmentaire mandibula

Fig. 2 *Homotherium* sp. (C.H. Douglas, in Natural History Notebook 5, 1981). Overgenomen met toestemming van het Canadian Museum of Nature, Ottawa. Reproduced with permission of the Canadian Museum of Nature, Ottawa.

van *Homotherium cf. latidens* (Owen) beschreef (Hooijer, 1962). Deze door Hooijer beschreven mandibula is (voor zover ik kon nagaan) het enige in Nederland gevonden fossiel van deze soort dat beschreven is.

Het voorkomen van *Homotherium cf. latidens* (Owen)

Het voorkomen van *Homotherium cf. latidens* (Owen) in onze omgeving is door Hooijer op grond van de fossilisatiegraad van de mandibula - ("the fossilised bone is blackish-brown in colour and does not produce a metallic sound when tapped on")- geplaatst in het Midden Pleistoceen (Hooijer, 1962). Kortembout van der Sluijs onderscheidt een aantal jaren later een vijftal fauna's in de Oosterschelde. Daarbij plaatst hij *Homotherium cf. latidens* (Owen) in het onderste Pleistoceen. Afzettingen uit Midden Pleistoceen ontbreken immers (Kortembout van der Sluijs, 1985). En tenslotte zijn D. Mol en J. de Vos op grond van faunavergelijkingen met andere Vroeg Pleistocene vindplaatsen als Chillac, -waarbij *Homotherium cf. latidens* (Owen) voorkwam in gezelschap van onder meer *Mammuthus meridionalis* (zuidelijke mammoet), *Eucladoceros ctenoides* (het grote hert van Tegelen) en *Stephanorhinus etruscus* (etruskische neushoorn)-, van mening, dat het waarschijnlijk moet worden geacht dat *Homotherium cf. latidens* (Owen) moet worden geplaatst in Vroeg Pleistoceen (Mol en de Vos, 1995).

Fossielen van bovengenoemde diersoorten werden en worden nog steeds opgevist uit de Oosterschelde en zijn door diverse auteurs (o.a. Schreuder, 1950; Hooijer, 1957; Kortembout vd Sluijs, 1985) beschreven als de zg. "zwarte botten" fauna. Ook in recentere publicaties wordt aandacht besteed aan de Vroeg Pleistocene fossielen uit het Oosterscheldegebied, maar nu is de naam "zwarte botten" fauna losgelaten, omdat daarmee ten onrechte marine en terrestrische diersoorten in een en dezelfde fauna werden geplaatst op grond van hun kleur en fossilisatiegraad. (Drees, 1986).

Een in Yerseke gevonden hielbeen van een sabeltandtiger *Homotherium cf. latidens* (Owen) (fig. 1) gaf aanleiding tot deze vondstmelding.

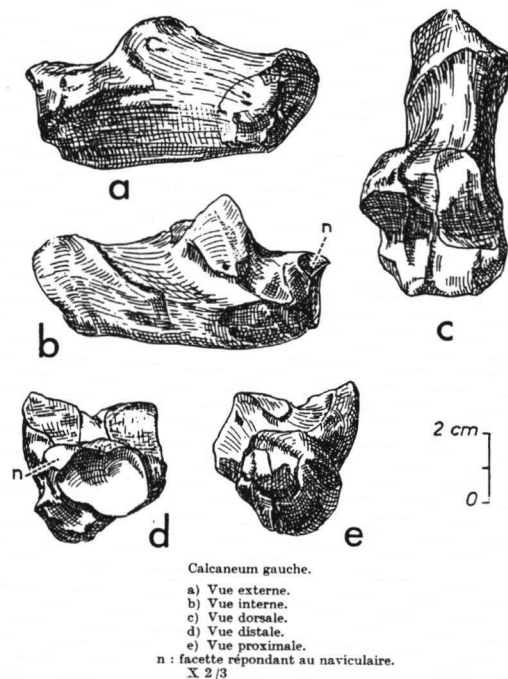
De vondst van het hielbeen

Fossielen van *Homotherium cf. latidens* zijn uitermate schaars, en een vondst van deze soort is dan ook altijd bijzonder. Dat was ook de reden, dat er tijdens de voorjaarsbijeenkoms van de WPZ in april 1998 te Utrecht een mededeling over is gedaan door Dick Mol.

Het in dit artikel beschreven hielbeen, dat onder nummer Y 336 in mijn collectie is opgenomen, is op 18 juli 1996 gevonden tussen de schelpen op de schelpenberg te Yerseke. Aangezien de schelpen die daar worden aangevoerd afkomstig zijn van een drietal verschillende zuiglokaties in de Westerschelde en een tweetal lo-

katies in de Noordzee, is een exacte vondstlokatie vaak niet zonder meer aan te geven. Aangenomen mag worden dat het hielbeen afkomstig is uit de Noordzee, met als meest waarschijnlijke locatie de Onrust, iets ten Noorden van Walcheren, nabij de stormvloedkering. De Westerschelde kan in dit verband buiten beschouwing worden gelaten, aangezien het daar opgezogen materiaal wel veel Pliocene zeezoogdierresten en Laat Pleistocene landzoogdierresten bevat, maar Vroeg Pleistoceen materiaal is daar niet in aangetroffen. (Drees, 1986). De Oosterschelde ten oosten van de stormvloedkering valt ook af, aangezien men daar geen schelpen zuigt. Opmerkelijk aan de recente vondst is de diepte waarop het is opgezogen. Fossielen van vergelijkbare ouderdom welke bijvoorbeeld met de Kor en Bottochten zijn opgevist in de Oosterschelde zijn over het algemeen afkomstig uit de diepere geulen, tot wel 40 meter toe. De fossielen welke door de schelpenzuiger "Eemshorn" worden gezoogen zijn afkomstig van een diepte van hooguit 15 meter, de maximale zuigdiepte van de "Eemshorn". Daaruit zou kunnen worden geconcludeerd, dat afzettingen van Vroeg Pleistocene ouderdom zich op deze plaatsen veel dichter aan de oppervlakte bevinden.

Het betreft het hielbeen van de rechtersoet. Het is compleet en zeer donkerbruin tot zwart van kleur, en behoorlijk zwaar gefossiliseerd. Er is echter geen sprake

Longueur absolue.....	85 mm
Diamètre transversal maximum	88 mm
Diamètre antéro-postérieur	43 mm

Fig. 3 Linker calcaneum van *Homotherium latidens* uit Frankrijk zoals beschreven door Ballesio (1963)

Left calcaneum of *Homotherium latidens* from France as described by Ballesio (1963)

ke van een metaalachtig geluid wanneer men er met een hard voorwerp tegen aan tikt. De fossilisatiegraad komt overeen met die van de door Hooijer beschreven mandibula (Hooijer, 1962). De vorm en afmetingen van het door mij gevonden hielbeen komen overeen met het hier afgebeelde exemplaar.

Het bijzondere aan het hielbeen is het voorkomen van een extra facet of gewrichtsvlak, dat kenmerkend is voor sabeltandtijgers. Op deze plaats articuleert de naviculare. Dit facet ontbreekt bij de andere katachtigen. Het is op de tekening van Ballesio (1963) aangeduid met de letter n (fig. 3).

De wijze waarop het hielbeen is ontdekt, is op zich al even vermeldenswaardig, aangezien dat eigenlijk meer geluk dan wijsheid was. Op een zaterdagochtend in april 1998 waren namelijk Dick Mol en Klaas Post bij mij te gast om mijn collectie zoogdierfossielen te bekijken en vele stukken nader te determineren. Tot beider verbazing bevond zich in een der laden het hier beschreven hielbeen, echter zonder dat het als zodanig gedetermineerd was. Hierdoor werd het na een kleine twee jaar alsnog uit de anonimiteit gehaald.

Tot slot spreek ik nogmaals mijn dank uit aan Dick Mol en Klaas Post voor hun hulp bij het determineren van deze en andere vondsten en voor de adviezen welke zij in dit verband en in verband met deze vondstmelding gaven. Graag zou ik in contact komen met andere verzamelaars van fossielen te Yerseke, om zodoende een

De afmetingen bedragen:

	Y.336	afb. Ballesio
Grootste lengte	90 mm	85 mm
Diameter breedte	47 mm	45 mm
Grootste dwarsdoorsnede	41 mm	38 mm

meer compleet beeld van het geheel te krijgen. Dat kan dan t.z.t. weer leiden tot een overzichtsartikel van deze ongetwijfeld bijzondere vindplaats.

Adres van de auteur

C.J.G. van Hooijdonk,
Kerkstraat 14
4715 RN Rucphen.
0165 -343405

Literatuur:

Ahrens, H. J., 1996. Vissen naar de versteende dierenwereld van de Oosterschelde. *Cranium* 13, 2, 139-141.

Bol, J, 1991. Sabeltandtijgers. *Grondboor en Hamer*, 45, 4, 93-95.

Bol, J, 1997. Een sabeltandtijger uit Pikermi. *Cranium*, 14, 2, 78-82

Ballesio, R, 1963. Monographie d' un Machairodus du gisement Villafrancien de Senèze: *Homotherium crenatidens* Fabrini.

Drees, M, 1986. Kritische kanttekeningen bij de naam "zwarte bottenfauna". *Cranium* 3, 2, 103-120.

Hooijer, D.A, 1962. The Sabre-toothed cat *Homotherium* found in the Netherlands. *Lutra* 4, 24-26.

Kortenbout van der Sluijs, 1985. Botten uit de Oosterschelde. *Cranium*, 2, 1, 9-10.

Mol, D. & Vos, J. de, 1995. Korren op de Oosterschelde, Een zoogdierpaleontoloog als visser en wat de fossielen van de Oosterschelde ons vertellen. *Grondboor en Hamer* 49, 3/4, 57-61.

Turner, A. & A. Mauricio, 1997. The big Cats en their fossil relatives, 1-234

Noot van de redactie:

Dit artikel werd eerder geplaatst in *Cranium* 15, 2. Omdat toen een deel van de tekst is weggevalen, heeft de redactie bij hoge uitzondering besloten tot herplaatsen.